

İDARENİN KAZİYEİ MUHKEMEYE RİAYETİNİ TEMİN HUSUSUNDA VATANDAŞIN BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE MÜRACAAT HAKKI BİR MÜEYYİDE OLABİLİR Mİ?

Yazan: **Turhan FEYZİOĞLU**

İdare Hukuku Doçenti

İdareyi kazaî murakabeye tâbi tutmak hukuka bağı devlet sisteminin en başta gelen şartlarından biridir. İdarenin hukuka aykırı kararlarını iptal etmek, haksız olarak husule getirdiği zararları tazmin ettirmek şeklinde kendini gösteren bu kazaî murakabenin tesirli olabilmesi için de, idarenin "kaziyei muhkeme,, ye riayeti şarttır. Kaziyei muhkemeye riayet yalnız hukukun üstünlüğünü temin bakımından değil, medeniyetin ve cemiyet hayatının devam edebilmesi için de zarurîdir. (1). Fakat maalesef idareyi mahkeme kararlarına riayete mecbur edecek vasıtalar son derece mahduttur.

İdare aleyhine İcra ve İflâs Kanunu ile diğer kanunlarda gösterilen cebrî icra usulleri prensip itibariyle tatbik edilemez. Bunun istisnaları pek azdır: Belediyelerin ve köylerin hususî emvalinin haczedilebilmesi gibi. İdareyi kaziyei muhkemeye riayet ettirmek için, idare aleyhine tekrar bir dava açılarak mahkeme kararının infaz edilmesinden dolayı tazminat istenebilir. Fakat idare ikinci karara da riayet etmeyebilir. Şu halde bu çare tek başına derde deva olamaz.

Bundan daha müessir bir çare vardır: mahkeme kararını yerine getirmeyen memurlar (bakan, umum müdür, vali v. s.) hakkında, Borçlar Kanununun haksız fiile müteallik hükümlerine dayanarak adlî mahkemede dava açıp onları şahsen tazminata mahkûm ettirmek. Esasen idarî kaza merciinden sâdır olan bir ilâmı infaz etmeyen bir memurun bu hareketinin şahsî kusur sayılacağına ve adliye mahkemelerinin vazifesine giren bir haksız fiil teşkil edeceğine dair Danıştay kararları vardır (2). Siyasî vasıtalarla, matbuat vasıtasıyla ve başka yollardan da idarenin

(1) Bu konuda, André Toulemon ve Cérad Blin tarafından yazılmış olan şu esere bakılabilir: "*Le Respect de la chose jugée et la crise*", Paris, 1939, s. .

(2) Bütün bu hususlar için, hocam Doçent Ragıp Sarıca'nın "*İdari Kaza*" adlı eserine bakılmalıdır: İstanbul, 1942, s. 263 - 265.

kaziyei muhkemeye riayetini sağlamak akla gelebilir. Biz bu kısa yazıda şu saydığımız müeyyideler ve yollar üzerinde durmak niyetinde değiliz. Sadece, Anayasanın 82 inci maddesiyle vatandaşlara tanınmış olan müracaat hakkının, idareyi kaziyei muhkemeye riayet ettirecek bir vasıta olabileceğini tesbit etmek ve dilekçe komisyonunun mühim bir kararına dikkati çekmek istiyoruz.

Anayasamız 54 üncü maddesinin ikinci fıkrasında şöyle der: Mahkemelerin kararlarını T. B. M. M. ve Bakanlar Kurulu hiç bir türlü değiştiremezler, başkayamazlar, geciktiremezler ve hükümlerinin yerine getirilmesine engel olamazlar". (3) Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu maddeye hassasiyetle riayet ettiğini gösteren bir çok kararlar vardır. (4) Bunlardan bazılarını nakledeyim:

Askerî kâtiplikten mütekeyit bir zatın tekaüt maaşı hakkındaki bir talebi Sayıştay Genel Kurulu tarafından reddedilmiştir. Sayıştayın bu kararı, 1938 şubat 1939 aylarına ait raporlar hakkında ittihaz edilen 1145 sayılı Meclis kararının 3 üncü fıkrasıyla tasvip edilmiştir. Fakat bu zat, *Meclis kararından önce*, Sayıştayın kararı aleyhine Askeri Temyiz mahkemesine başvurmuş ve bu mahkemeden de lehinde bir karar almışa muvaffak olmuştur. Böylece aynı mesele hakkında birbirine zıt iki karar vücut bulmuştur: Meclisin kararı ile Askerî Temyiz mahkemesinin kararı. Bunlardan hangisine itibar olunacaktır ?.. Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu çapraşık meseleyi halletmek için ittihaz ettiği kararda, aynen şöyle demektedir: "*Aynı mesele hakkında daha evvel sadır olan mahkeme ilâmının tebdil ve tagyir ve tehir edilemeyeceği Teşkilâtı Esasiye kanununun 54 üncü maddesinin sarahati iktizası olduğundan... bu vatandaş hakkındaki mahkeme kararının infazı icabeder.*" (5)

Başka bir hâdisede Meclis yine aynı şekilde karar vermiştir. Bu hâdisede birinciden daha dikkate şayandır: Bir yüzbaşı 347 sayılı kanunun 4 üncü maddesi gereğince tekaüte sevk edilmiş ve anayasanın 82 inci maddesine göre bu muamelenin düzeltilmesi için komisyona başvurmuştur. Dilekçe komisyonu menfi karar vermiş ve bir ay zarfında hiç bir millet-

(3) Burada hemen tebarüz ettirelim ki, Anayasanın bu hükmü yalnız adli mahkemelere müteallik değildir. Esasen "Danıştay dava dairelerinin kazaî vazife gören müstakil mahkeme sıfat ve selâhiyeti ile mücehhez" olduklarına dair bir Meclis kararı vardır (*Karar sayısı : 803; tarihi : 12 nisan 1934*).

(4) Mamafih, başka bir yazımızda da, Büyük Millet Meclisinin bu maddeyi ihmal eder gibi görünen bazı kararlarını tenkide mecbur olmuştuk. Bk. Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi, cilt : II. sayı : 3-4, sayfa 420 vd.

(5) 31 mayıs 1940 tarih ve 1187 sayılı karar.

vekili itiraz etmediği için, İçtüzüğün 57 inci maddesine göre, bu karar kesinleşerek bir nevi Meclis kararı halini almıştır. Fakat bu arada, mütekait yüzbaşı muhtelif mercilere ve tekrar Büyük Millet Meclisine başvurmaktan geri kalmamış ve iş nihayet Askerî Temyiz mahkemesine intikal etmiştir. Askerî Temyiz mahkemesinden ise yüzbaşının lehinde bir karar sâdır olmuş ve kesinleşmiştir. Bu hâdisede Meclis kararı tarih itibarile Askerî Temyiz mahkemesinin kararına tekaddüm ettiği halde, Türkiye Büyük Millet Meclisi yine mahkeme kararını tercih ve infaz edilmesi lâzım geldiğine karar vermiştir. (6)

Büyük Millet Meclisi, mahkeme ilâmlarını bizzat *kendi* kararlarına üstün tuttuğuna göre, *idarenin* bir mahkeme ilâmını infaz etmemesi ve *ya* ilâma muhalif hareketlerde bulunması halinde daha fazla hassasiyet göstereceği aşıkardır. Şu halde idareyi kaziyei muhkemeye riayete icbar etmek için, Anayasamızın 82 inci maddesinde yer alan "*müracaat hakkı*" işe yarayabilir. (7)

Bu mevzuda daha etraflı incelemeler yapacak olanlara faydalı olur ümidiyle, Büyük Millet Meclisi dilekçe komisyonunun bir kararını naklediyoruz. Bir öğretmen, hususî mekteplerde geçen hizmetinin resmî mekteplerdeki hizmetine ilâve edilerek 1702 sayılı kanunun 1 inci ve 15 inci maddelerine göre maaşının artırılması yolundaki dileğinin Milli Eğitim Bakanlığınca reddedilmesi üzerine Danıştaya başvurmuş ve Danıştay davacının isteğini haklı bularak Millî Eğitim bakanlığının kararını iptal etmiştir. Fakat Millî Eğitim bakanlığı, buna rağmen davacının hususî mekteplerde geçen 18 yıllık hizmetini kıdemine saymamakta ve maaşını artırmamakta ısrar etmiştir. Bunun üzerine , öğretmen, Büyük Millet Meclisine bir arzuhalle başvurmuştur. Dilekçe komisyonu Millî Eğitim bakanlığından keyfiyeti sormuş ve aldığı yazılı cevabı da tatminkâr bulmayarak bakanlığın Zat işleri müdürünü komisyona davet edip şifahî izahat istemiştir. Bakanlık, maaşın bir kaç derece birden artırılmasının doğru ve mümkün olmadığı hususunda ısrar ederek bir çok deliller ileri sürmüştür. Neticede, dilekçe komisyonu şu yolda karar vermiştir: "Vekâletin tahrirî ve şifahî cevaplarıyla ilâm hükmünün tamamen ve kayıtsız şartsız *infaz edilmediği* neticesi tezahür etmiş bulun-

(6) 30 mayıs 1940 tarih ve 1186 sayılı karar.

(7) Bu hakkın mahiyeti, şümulü, menşei, tarihi tekâmülü ve ehemmiyeti hakkında fikir edinmek için, muhterem hocam Ord. Prof. Ali Fuat Başgil'in şu etüdüde bakılabilir: "*Vatandaşların Büyük Millet Meclisine müracaat hakkı*" (*Hukukun emel mesele ve müesseseleri*, İst. 1946, s. 258 ve müt.). Aynı makale daha önce "*Abul'ula Mardine Armağan*" da çıkmıştır.

maktadır... Müstedinin hususî mekteplerde geçen müddetinin kıdemine zammı icab etmekle Maarif Vekâletinin buna muhalif olan kararın bozulmasına şûrâca karar verilmiş olduğu görülmektedir. Kıdemın bir memura temin ettiği hakların kanuna muhalif olarak yanlış ve noksan tanınması ve tatbik edilmesi caiz olmadığı gibi *bilfarz bazı kanun hükümlerine muhalif görünse bile Devletin selâhiyetli mahkemesinde iki taraf huzurunda tetkik edilen ve kat'î mahiyette bir karara bağlanan hâdiselere ait ilâm hükmünün noksan tatbikine ve infazının tehirine de mesağ yoktur*. Binnetice: tamamen infazı zarurî görülen ilâmın hükmü dairesinde 20 senelik kıdemi kabul olunan müstediye bu kıdemın mukabili olan maaş istihkakının verilmesi için icab eden muamelenin ikmalî lüzumunun Maarif Vekâletine tebliğine karar verildi." (8)

Demek ki, vatandaşlara böyle bir müracaat hakkının tanınmış olması idareyi kaziyeyi muhkemeye riayet ettirmek bakımından müessir bir vasıta sayılabilir.

(8) Karar sayısı : 3008, karar tarihi : 5 Mayıs 1941.